

вивчення сучасної політичної мови та її історії, загальних закономірностей політичної комунікації, ідеостилів політичних лідерів, політичних напрямків і партій тощо [Будаев 2006].

Висновки і перспективи. Поширення поняття дискурсу в сучасних суспільних науках веде до більш активного застосування та розробки в рамках різних дисциплін та в міждисциплінарній перспективі різних методів аналізу дискурсу. Йдеться, у першу чергу, про дослідження владного впливу дискурсу, його ідеологічної сутності, суспільно-структуральної функції. З іншого боку, сучасні теорії дискурсу мають певний вплив і на розвиток власне дискурсів суспільних наук. Так, серед засад сучасних суспільно-політичних наук слід зазначити праці М.Фуко, Л.Альтюссера, які включають дискурсивну проблематику. Крім того, із власне суспільно-політичними дослідженнями певним чином пов'язано також праці з аналізу політичного дискурсу і, у ширшій перспективі, сучасні соціологічні та психологічні теорії дискурсу, критичний дискурс-аналіз. У такій площині перспективними напрямками дослідження вважаємо подальшу розробку методів дискурсивного аналізу та їх застосування до комплексного дослідження політичного та політологічного дискурсів, зокрема у зіставному плані.

Література

- Апель К.О. Дискурсивна етика як політична етика відповідальності у ситуації сучасного світу / К.О.Апель // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – С. 395-413. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Бацевич Ф.С. – К.: Академія, 2004. – 344 с. Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика / Э.В.Будаев, А.П.Чудинов. Екатеринбург, 2006 – Режим доступу: <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-chudinov-06a.htm>. Габермас Ю. Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / Ю.Габермас // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – С. 287-324. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс. История и современные исследования. – М., 2002. – № 3. – С. 32-43. Енциклопедія постмодернізму / [за ред. Ч.Е. Вінквіста, В.Е.Тейлора]. – К.: Основи, 2003. – 503 с. Ильин М.В. Что есть политика и что – наука о политике (Опыт нетрадиционного обзора) / М.В.Ильин, Б.И.Коваль // Полис. 1991. – № 4. – С. 103-115. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В.И. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с. Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса / [общ.ред. П.Серио]. – М.: ОАО ИГ "Прогресс", 2002. – 416 с. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія: курс лекцій / Красных В.В. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с. Лингвистический энциклопедический словарь / [под ред. В.Н.Ярцевой]. – [2-е изд., доп.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): монографія / Серажим К.С. – К., 2002. – 392 с. Современные теории дискурса: мультидисциплинарный анализ: [сб. науч. трудов]. – Екатеринбург: Издательский дом "Дискурс-Пи", 2006. – 177 с. Соломина Е.В. Дискурс-анализ в изучении внешней политики: сильные стороны и ограничения на примере концепции О.Вивера / Е.В.Соломина // Вестник СамГУ. – 2007. – № 1 (51). Социология. – С. 24-31. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности / Ю.С.Степанов // Язык и наука конца XX века: сб. статей. – М.: РГГУ. –1995. – С. 35-73. Толпыгина О.А. Понятие дискурса и дискурсивный анализ в общественных науках / О.А.Толпыгина – Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/docs/chten_01/tolpygina.doc. Ainsworth S. Discourse Analysis as Social Construction: Towards Greater Integration of Approaches and Methods / S.Ainsworth. – Режим доступу: <http://www.mngt.waikato.ac.nz/ejrot/cmsconference/2001/Papers/ConstructionKnowledge/Ainsworth.pdf>. Angermüller J. L'analyse du discours en Allemagne et en France. Croisements nationaux et limites disciplinaires / J.Angermüller // Langage et société. – 2007. – № 120. – P. 5-16. Carver T. Discourse Analysis and the "linguistic turn" / T.Carver // European Political Science. – 2002. – Vol.2. – №1. – P. 50-54. Dijk T.A. van. The Semantics and Pragmatics of Functional Coherence in Discourse / T.A. van Dijk // Speech act theory: ten years later. – Milano, 1980. – № 26/27. – P. 49-65. Dijk T.A. van. The interdisciplinary study of news as discourse / T.A. van Dijk // Handbook of Qualitative Methods in Mass Communication Research : [ed. by K.Bruhn-Jensen and N.Jankowski]. – L.: Routledge, 1991. – P. 108-120. Fairclough N. Critical Discourse Analysis / N.Fairclough // Marges linguistiques. –2005. – № 9. – P. 76-95. Foucault M. L'archéologie du savoir / Foucault M. – P.: Gallimard, 1969. – 275 p. Hajer M.A. Doing discourse analysis: coalitions, practices, meaning / M.A.Hajer // Words matter in policy and planning. Discourse theory and method in the social sciences: [ed. by M. van den Brink and T.Metze]. – Utrecht, 2006. – P. 65-74. Rastier F. Sémantique et recherches cognitives / Rastier F. – P. : PUF, 2001. – 272 p. Sarfati G.-E. Eléments d'analyse du discours / Sarfati G.-E. – P.: Nathan, 2001. – 128 p. Slembrouck S. What is meant by "discourse analysis" / Slembrouck S. – Режим доступу: <http://bank.rug.ac.be/da/da.htm>. Torfing J. Discourse Analysis and the Post-structuralism of Laclau and Mouffe / J.Torfing. – European Political Science, 2002. – P. 54-57. Wodak R. Aspects of Critical Discourse Analysis / R.Wodak // Zeitschrift für Angewandte Linguistik. – 2002. – № 36. – P. 5-31.

БЕХТА І.А.

(Львівський національний університет імені І. Франка)

ПРЯМЕ МОВЛЕННЯ У НАРАТИВНІЙ СТРУКТУРІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Автор статті розглядає комунікативно-дискурсивний потенціал прямого мовлення в оповідній структурі англомовного художнього тексту постмодернізму через структурний аналіз лексем дієслівно-мовленнєвого введення цього способу у фактуру тексту. Такий аналіз засвідчує орієнтацію на опис мовного, мовленнєвого, текстового різновидів прямого мовлення, котрі допомагають цілеспрямованіше оцінити його структурно-семантичні ознаки, які набувають особливого значення за функціонального підходу до мовних явищ.

Ключові слова: пряме мовлення, наративна структура, постмодерністський текст

Бехта И.А. Прямая речь в нарративной структуре постмодернистского художественного текста. Автор статьи рассматривает коммуникативно-дискурсивный потенциал прямой речи в повествовательной структуре англоязычного художественного текста постмодернизма через структурный анализ лексем глагольно-речевого введения этого способа у фактуру текста. Этот анализ доказывает ориентацию на описание языковой, речевой, текстовой разновидностей прямой речи, которые помогают целенаправленно оценить ее структурно-семантические черты, которые приобретают особое значение при функциональном подходе к языковым явлениям.

Ключевые слова: прямая речь, нарративная структура, постмодернистский текст

Bekhta I.A. Direct speech in the narrative structure of the postmodernist text. The author of the article considers the communicatively discursive potential of direct speech in the narrative structure of the English fictional postmodernist text via the structural analysis of the lexemes of the introductory verbs of this mode of speech into the narrative pattern of the text. This analysis proves the orientation towards the description of the language, speech, and textual variants of the direct speech, which help purposefully to value its structurally semantic features, which take the shape of particular meaning under the functional approach towards the language phenomena.

Key words: direct speech, narrative structure, postmodernist text

Пряме мовлення (ПМ) – найпоширеніший самостійний спосіб об'єктивації дискурсивної зони персонажа у комунікативному просторі художнього тексту. Сутність ПМ визначають з різних методологічних принципів, згідно з якими воно є або дослівним передаванням мовлення персонажа зі збереженням усіх його граматичних лексичних особливостей [Schiffrin 1994, с. 298-304], або відтворенням безпосереднього висловлення та передавання думки, почуття, того, що не висловлене [McNale 1978, с. 259; Semino 1997, с. 183-189]. Воно може відтворювати і внутрішнє мовлення від тієї особи, якій воно належить [Short 1996, с. 311-312], і бути репрезентацією власне мовлення, яке звучить. Репрезентація озвученого мовлення персонажа – важлива особливість прямого мовлення, вона виокремлює його серед інших форм дискурсивної зони персонажа у тексті та робить чітким розуміння цього феномену.

Мета статті – з'ясувати комунікативно-дискурсивний потенціал прямого мовлення у нарративній структурі англійського художнього постмодерністського тексту шляхом структурного аналізу номінативних одиниць його репрезентуючого компонента.

Термін **пряме мовлення** не передає суті його природи, якщо його бачити не у відображенні, а у 'копіюванні' мовлення *Іншого*. 'Копіювання', на відміну від 'відображення', спонукає до своєрідної градації: 'інтонаційно-пряме, змістовно-пряме, структурно-пряме' і т.ін. Та й термін 'пряме мовлення' імплікує факт відтворення висловлення *Іншого*, тоді як первинне висловлення термінологічного значення не має. Якщо врахувати природний процес передавання висловлення, але в іншому хронотопі, термін **пряме мовлення** насправді не виглядає таким вдалим, як, наприклад, відтворене, повідомлене мовлення (reported speech, represented speech).

Словом, у художньому комунікативному просторі сутнісними ознаками прямого мовлення є точне передавання вимовленого вголос або подумки висловлення персонажа зі збереженням його емоційних та експресивних рис, оформлених лексично, інтонаційно, граматично. Функціонування прямого мовлення у дискурсивній зоні персонажа в канві художнього тексту виникає і розвивається завдяки властивому цьому способу мовлення наближенню до усного мовлення й вираженій персональності висловлення, що створює для письменника можливість мовленнєвої типізації та індивідуалізації персонажів.

Для аналізу структурних та семантичних особливостей розмовного мовлення використовують зазвичай тексти художньої прози [пор.: Дуринова 1984; Чахоян 1979; Bissinger 1954; Sternberg 1991 та ін.]. Чимало лексичних, граматичних і, передусім, синтаксичних явищ, які реалізують ПМ персонажів у художньому тексті, походять від усного розмовного мовлення: стилістично диференційована лексика, звертання, вигуки та вигуківі слова, багатство емоційно-оцінних окличних речень, односкладових номінативних і вербальних висловлень, активне вживання експресивно зумовленого порядку слів [Бехта 2003, с. 22-23]. Суттєве значення для ПМ персонажів, як і для усного мовлення, має типологія речень за їх безпосередньою комунікативною роллю та змістом пізнавально-емоційної настанови мовця (питальні, спонукальні, розповідні речення з різними типами їх актуального членування). Наприклад:

(1) "No lesson," she announced.

'What? Oh. No **driving** lesson.'

'Crash has had an accident.'

'A road accident by any chance?'

'He fell down. He had a fall. The reason he has accidents sometimes is he's always trying to do something really difficult in cars. Really challenging. I think it must be quite serious. They offered me Jeff. But I want Crash'" [Amis 1996, с. 464].

Внаслідок індивідуалізації живого мовлення у фактурі художнього тексту постмодернізму ПМ стає художнім мовленням письменника, яке (приклад 1) відображає у структурі, семантиці, способах включення у нарацію ставлення автора до дійсності, до зображуваного простору і часу, рівня його мовленнєвої культури, погляду на соціо- та індивідуально-мовленнєве сегментування мови.

Пряме мовлення у художній літературі – засіб реалізації авторських тематичних, художньо-естетичних завдань, важливий прийом характеристики і творення дискурсної зони персонажа, яка допомагає окреслити у ньому типове й індивідуальне. Це – поєднання і взаємодія мовленнєвої стратегії мовця, яка реалізується або як літературно-художній прийом з властивим зіставленням двох дискурсних зон – наратора і персонажа – відповідно до естетико-художнього задуму, або як самостійний спосіб об'єктивації мовленнєвої партитури персонажа у текстовій комунікації, з властивими йому (ПМ) елементами на лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Поняття *прийом* і *спосіб* передавання мовлення розмежувати важко, бо у літературному творі пряме мовлення є літературно-художнім прийомом, а прийом виявляється також у способах передачі мовлення [див. Кусько 1979]. Через те **пряме мовлення** у літературно-художньому творі трактуємо як стилістичний прийом і форму втілення автентичного, фактично вимовленого мовлення персонажа, його виокремлення з дискурсної зони наратора.

Структурно пряме мовлення містить дві частини [Чумаков 1975]: ввідну/ (репрезентуючу) і введену (репрезентовану). В англістиці ПМ і дієслівне введення позначають як *reported clause* і *reporting clause* відповідно [Quirk, Greenbaum, Leech, Svartnik 1985]. Термінологія дієслівно-мовленнєвого введення розлога: це ремарка [Волошинов 1995; Мильх 1958; Хисматуліна 1975]; інтродуктор [Успенская 1975], реприза [Егорова 1983], репрезентуючий компонент [Арцишевська 2001; Жовнірук 1983], *attributive discourse* [Banfield 1982; Fludernik 1993; Jahn 1992]. Утім впору ввідну частину можна кваліфікувати як *інтегративний дискурс*, адже він слугує перехідною ланкою від нарації до прямого мовлення, виконує складну об'єднувальну роль і є формантом, який використовується для включення в текст дискурсної зони персонажа у вигляді прямого мовлення.

Пряме мовлення персонажів має низку суттєвих відмінностей від реального усного розмовного мовлення. *Перша відмінність* впливає з первинності категорії наратор як текстового антропоцентру і вторинності категорії персонаж, мовленнєва структура якого є авторською репродукцією реальної мисленнєво-мовленнєвої діяльності людини. У художньому ПМ відбувається злиття двох дискурсних зон мовленнєвих агентів (реального та вигаданого) під знаком єдиної поетичної функції. *Інша відмінність* – комунікативно-прагматична. Характер вибору та збіг мовних елементів у реальному мовленні залежить від ситуації та учасників спілкування, тоді як художнє пряме мовлення ієрархічно підпорядковане композиційно-сюжетним компонентам і естетичному задумові автора, як частина цілісної текстової структури. Це впливає на комунікативно-прагматичне спрямування художнього комунікування, яке, на відміну від звичайної двоспрямованої комунікації (від одного учасника діалогу до іншого і навпаки), має ще й односпрямування на читача, яке встановлює реальний автор твору.

Суттєвою властивістю прямого мовлення в літературі англійського постмодернізму є двоголосся, яке використовується для типізації персонажа. Вибір терміна **відтворюване мовлення / пряме мовлення** стає принциповим, якщо розмежовувати його використання у розмовному мовленні ситуативного характеру або вживання ПМ у художній літературі. Так чи інакше, пряме мовлення у постмодерністському тексті – це двоскладова конструкція, у якій воно відтворює зміст, з урахуванням емоційних, експресивних, інтонаційних та інших особливостей, висловлення мовця, будучи одним 'голосом', і супроводжується введенням наратора, який творить інший 'голос' партитурного способу нарації. Тобто, під загальнолінгвістичний термін **пряме мовлення** можна підвести три групи неоднорідних чинників, що набувають статусу: а) мовної одиниці; б) мовленнєвої одиниці; в) одиниці тексту.

Легкість, з якою ПМ репродукується у нарацію, – наслідок деієрархізації прози постмодернізму. Включаючись у загальний хід роздумів наратора, межі між мовленням наратора і персонажа ослаблені через типи нестандартного безбазисного введення ПМ. Їх можна вважати текстовим відхиленням від норми, особливо коли ПМ вкраплюється у довге речення. Самі ж трансформації ПМ варто розглядати не тільки як мовні, мовленнєві, а й як текстові одиниці, внаслідок особливого вияву текстового характеру його реалізації.

До мовних різновидів належить ПМ із ввідними для прямого мовлення дієсловами власне мовлення (*to say, to speak, to tell*), які мають у своїй семантичній структурі сему мовлення (*to scream, to roar, to yell*) і репрезентують мовлення персонажа (завдяки своїй мовнореферентивній семантиці). Саме цим конструкціям надаємо статус мовної одиниці. Лексика введення такої конструкції універсальна, вона може супроводжувати будь-яке пряме мовлення. Додатковим критерієм належності прямого мовлення до мовної системи є уживання дієслів введення прямого мовлення при переведенні його у паттерн з непрямым мовленням, хоча й не завжди.

До мовленнєвих різновидів належать різноманітні модифікації ПМ, які забезпечуються номінативними одиницями введення, що не є дієсловами власне мовлення і які з'являються у цій конструкції внаслідок конкретного ситуативного або композиційного застосування в мовленні. До складових репрезентуючих компонентів, які є структурно-семантичним ядром мовленнєвої маніфестації

прямого мовлення, належать дієслова, які а) підсумовують зміст репліки персонажа (*to advise, to threaten, to warn*); б) передають ментальне обґрунтування появи репліки (*to guess, to believe, to doubt*) [Мельникова 1989, с. 94–100; Михедова 1971, с. 21].

Загалом протиставлення мовної та мовленнєвої одиниць ПМ спирається на різний характер структурно-семантичної природи репрезентуючого компонента у прозі постмодернізму. Замкнутий і обмежений характер дієслів-присудків при мовному статусі прямого мовлення сприяє його становленню як одиниці відтворюваної й обчислюваної. Розширений і постійно збагачуваний склад дієслів-присудків введення при мовленнєвій реалізації прямого мовлення є наслідком ефективності його ситуативного і контекстуального вживання.

Якщо протиставлення мовних і мовленнєвих одиниць ПМ спирається на характер дієслів-присудків, то виділення текстової одиниці ПМ має складніші основи. Вони лежать в площині специфіки репрезентуючого компонента ПМ (йдеться про уживання дієслів 'не мовлення'). Композиційна особливість прямого мовлення (можливість його включення у текстові діалогічні моделі) виявляється, за нашими спостереженнями, у домінуючому використанні репрезентуючого компонента прямого мовлення у творах постмодернізму в інтерпозиції, що дає змогу кваліфікувати його (ПМ) як текстовий феномен.

Орієнтація на опис мовного, мовленнєвого, текстового різновиду прямого мовлення допомагає цілеспрямованіше оцінити структурно-семантичні ознаки, які набувають особливого значення за функціонального підходу. Однак загальною властивістю всіх видів вияву прямого мовлення за наявності у кожного своєрідності є їхній композиційно-синтаксичний дуалізм. У цій статті не ставимо за мету розглядати дієслова, які є репрезентуючим компонентом для прямого мовлення. Відома класифікація дієслів М.К. Милих, які вводять пряме мовлення, передусім, є основою для дослідження дієслів мовлення і, ширше, – дієслів, які вводять пряме мовлення й цитати (див. також дослідження в англістиці [Михедова 1971; Сентенберг 1972; Успенская 1975; Хисматуліна 1975; Шевченко 1982; Banfield 1973; Coulmas 1986; Larson 1978; Page 1973; Sanders, Redeker 1996]). До дієслів мовлення зараховують ті, які охоплюють всі аспекти мовленнєвої діяльності, визначені в межах лексико-семантичних груп та показують семантику і синонімічні ряди лексем, що пов'язано з перехідністю, як їхньою лексико-граматичною властивістю [Милих 1958].

Не вдаючись до питань семантичного змісту та розмаїття структур репрезентуючого компонента для ПМ персонажів, окреслимо такі лексико-семантичні групи дієслів: мовлення (*to speak, to tell, to say*), повідомлення (*to report, to inform, declare, to repeat*), знання (*to know, to learn*), сприйняття (*to feel, to hear, to see*), емоцій (*to cry, to exclaim, to shout, to murmur*), волевиявлення (*to desire, to wish, to expect* та ін). Дієслова цих груп у прозі постмодернізму мають найвищий ступінь синсемантиї, бо характер семантико-синтаксичних зв'язків між інтродуктором, предикативним ядром якого вони є, та ПМ, яке вони вводять, близькі до підрядності: семантична достатність і дієслова, і речення наратора загалом актуалізуються лише у єдності з ПМ.

Водночас у поєднанні з номінацією суб'єкта ПМ і супровідними емоційно-експресивними уточнювачами з обставинною функцією (у формі слів, словосполучень і речень) ці дієслова створюють модальну перспективу на зміст наступного висловлення ПМ (об'єктивну або суб'єктивну), яку задає наратор. Інформація про справжній емоційний, ширше – модусний зміст слів персонажа в ПМ подається часто не в її структурі, а у супровідних словах наратора.

(2) "*When she spoke, her tone was forced, pitched a little higher than before. "Yes, I made it myself sitting out here. I like embroidery"*" [McEwan 1989, с. 60].

(3) "*It's as clear a naming-sign as you could ask for," he declared to Andrea*" [Barth 1988, с. 32].

(4) "*Is that a fact now," Aunt Rosa marveled, who had enlarged all day to Mother on the coincidence of my nickname, my birthmark, and my immersion in the bees. "I never did read him yet."*

"*No kid of mine is going to be called Plato," Andrea grumbled. "That's worse than Cristine"*" [Barth 1988, с. 33].

Експресивно-семантична місткість номінантів дискурсної зони наратора, які відображають процеси мовомислення персонажів (приклади 2, 3, 4), зростає, якщо в них ужито дієслова мовлення, які у своїй семантиці містять посилену експресивність (*to marvel, to grumble*): звуконаслідувальні дієслова, обставинні слова з емотивною семантикою при нейтральних дієсловах мовлення, а також кінетичну лексику та інші засоби мови, які приєднуються до номінантів мовлення на основі однорідної синтаксичної сурядності в рамках єдиної чи декількох синтаксичних структур. Номінанти мовлення з висловленням ПМ одного персонажа, яке йому належить, разом з дієсловами кінетики або іншої семантики, що також стосуються цього персонажа, утворюють одну семантико-стилістичну частину 'інтерактивного блоку' [Сусов 1984, с. 3-12].

Альтернативна частина інтерактивного блоку подана аналогічною семантико-синтаксичною єдністю, суб'єктивним ядром якої є номінація іншого персонажа (5, 6, 7). Причому кожна з частин

інтерактивного блоку виступає як окремий хід одного з учасників спілкування – персонажів [Сусов 1984, с. 7], але семантичним центром мікрокомунікативного акту персонажів є ‘мовленнєвий хід’, а не вербальна дія, яка доповнює і нюансує його. Наприклад:

(5) “*We reach an understanding.*’

‘Yeah I know about these understandings,’ said Steve. ‘I give you all my money.’

‘Any message for my people,’ said Terry as he got to his feet.

‘If I wanted to send them a message you know what I’d do?’

Terry’s top lip curled up in appreciative anticipation” [Amis 1996, с. 192].

(6) “*Where is Mrs Rottingdean?’ he asked.*

‘Out’ said the man. “She has to collect a wreath.’

‘Who for?’ said Adam, eyeing the knife. The hairy man was distracted by Virginia. ‘Get back to your room, you,’ he said. Virginia pouted and retreated up the stairs, swinging her hips” [Lodge 1981, с. 150].

(7) “*A way down the birds began to rise and turn, with one or two languid wing flaps, and then to climb higher up the sky.*

‘They look so hideous here,’ she pointed to the picture, ‘- and they’re so beautiful.’

‘More – two more.’ Two more came in from the south, dropped, circling, and made their run down the canyon. ‘They’re enjoying it,’ she said” [New Writing 6 1997, с. 256].

Структурною ознакою прямого мовлення в тексті англомовного постмодернізму є його двочленність через поєднання двох дискурсних зон – наратора й персонажа. Кожна частина має формально-граматичні та складові засади. Формальна функція дискурсної зони наратора – вводити в текст пряме мовлення, змістовна – визначати й коментувати його. Формальна функція прямого мовлення – заповнювати позицію, подану наратора, змістовна – відтворювати контент висловлення, сигналізований компонентом введення. Композиційно-синтаксичний дуалізм прямого мовлення відображає два реальні голоси, які виявляються у передаванні єдиної інформації. У прямому мовленні, яке є конструктивно-функціональною єдністю, при його використанні в англомовному художньому тексті постмодернізму може відбуватися вирівнювання його компонентів: власне прямого мовлення та дискурсу наратора, тоді як у природному використанні перше місце за значущістю належить власне прямому мовленню. Отже, дискурсна зона наратора, яка вводить пряме мовлення, відіграє важливу роль, і нею не можна нехтувати.

Поліфункціональність супроводу наратора власне прямого мовлення дає змогу побачити у всій конструкції граматичну двочленність й структурно-семантичну тричленність. Інакше кажучи, супровід наратора організується, зазвичай, ієрархічно. На першому поверсі ієрархії є репрезентуюче дієслово (*to say, to answer, to declare*), позначення особи мовця, на другому – уточнювальні (граматично підрядні) компоненти, які вказують на місце, час, зумовленість та інші показники, властиві мовленнєвому акту. Як наслідок структурно-семантичного тлумачення, ПМ можна уявити тричленним: 1) власне пряме мовлення (8, 9); 2) слова введення у вигляді дієслів мовлення й особи мовця (*she asked, Mr. Erdmann glowered*); 3) додатковий ввідний компонент. Пор.:

(8) “*She was a long time answering the phone.*

‘What is it now, Adam?’ she asked wearily.

‘Nothing, darling. I just thought I’d ring up and ask how you were feeling.’

‘I’m feeling lousy.’

‘Oh. No developments?’

‘No. Mary Flynn has gone, and I’m lying down.’

‘She depressed me. First thing she said when she came to the door was, “Don’t tell me: you’re pregnant” [Lodge 1981, с. 86].

(9) “*By damn-” Mr. Erdmann glowered with thwart and crestfall.*

“I got to have gloves on.”

“Gloves!” My father’s father feigned astonishment.

“Ach, Andy don’t care! Well then, look out” [Barth 1988, с. 26].

Опис додаткового репрезентуючого компонента передбачає розгляд:

а) семантичної значущості (супутня дія, обставинні характеристики: час, місце, причина, умова, мета, спосіб дії тощо);

б) функціонально-текстового призначення (завершення фрагменту текстової ситуації, розвитку текстової ситуації, коментування змісту власне ПМ або окремих його компонентів) – *wearily* (8), *with thwart and crestfall* (9).

В англомовному художньому тексті постмодернізму, простежується переважання у виборі відповідної моделі (зв’язки прямого мовлення з репрезентуючими авторськими номінантами – препозиція, інтерпозиція, постпозиція). Репрезентуючий компонент у творах постмодернізму зазвичай перебуває у препозиції. Структурно-позиційний розподіл інтродуктивних дієслів подається

препозитивними, інтерпозитивними та постпозитивними репрезентуючими компонентами. Структурно вони варіативні, але у комунікативно-прагматичному плані – це препозитивні чи постпозитивні конструкції, спрямовані проспективно або ретроспективно. Препозитивний авторський коментар прямого мовлення персонажа забезпечує катафоричну побудову надфразових єдностей змішаного типу. Пор.:

(10) “*‘When you live on your own,’ his mother explained, not for the first time, of the bone china scoured with bleach, ‘you can’t afford to let things slide, you’ve got to keep everything up to scratch. Of course Shirley, my home help, comes in as you know, but she’s from the criminal classes, bless her’*” [New Writing 6 1997, c. 160].

(11) “*‘How do you know that I am richer than you?’ demanded Prudente, with an edge of irritation in his voice, ‘and if you are so poor, how come you can afford to buy a gun?’*

‘I stole it,’ replied the man, offended at the suggestion that he was lying...’” [New Writing 6 1997, c. 6].

Інтерпозитивні ремарки у (10, 11 – підкреслено) у комунікативному плані різноспрямовані. Вони поєднують у собі ретро- і проспективні контекстуально-семантичні зв’язки з мовленнєвим сегментом персонажа. Якщо інтерпозитивна авторська ремарка розриває цілісну синтаксичну структуру (12), виникає синтагматичне розчленування мовленнєвого ланцюжка, або дистаксія (однак не наративної, як у випадку авторських відступів, а суб’єктно-мовленнєвої). Це змінює структуру нарації, вносить нові акценти в суб’єктно-об’єктні зв’язки англомовного художнього тексту постмодернізму.

(12) “*‘Ten pounds!’ says the girl, facing him at last. He nods and says, ‘That is not unreasonable.’*

‘Ten pounds now! Nothing without cash up front!’ she says, holding out a hand. From a wallet within his coat he gives her bank notes.

‘Thanks,’ she says, pocketing them and standing up, ‘Cheerio’” [New Writing 9 2000, c. 11].

Отже, інтерпозитивне включення коментаря наратора може внести до структури художнього прямого мовлення лексико-синтаксичний повтор, надлишковий у ситуації реального усного діалогу. Характер синтаксичного зв’язку між інтерпозитивним введенням і структурою прямого мовлення близький до парантетичного включення, бо, як і у випадку зі вставними конструкціями, наративно-описові введення “не руйнують включеного речення, а створюють своєрідні різновиди відмінних дистантних структур, які надають висловленню особливого напруження” [Арцишевська 2001, с. 10-11].

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що англомовній прозі постмодернізму інстанція наратора не є домінуючою, більше того, вживання цієї складової значно скоротилося. І в англомовних авторів постмодерністських творів спостерігається значне збільшення однорідності вживання прямого мовлення з препозитивним репрезентуючим компонентом.

Характерною рисою англомовного постмодернізму можна назвати пряме мовлення з нульовим репрезентуючим компонентом. Набувши статусу композиційно-мовленнєвого феномену художнього тексту, пряме мовлення контамінувало два мовленнєвих агенти (реального і фіктивного) під знаком єдиної поетичної функції. Відтак воно й надалі залишається дієвим засобом мовомислення в прозі англомовного постмодернізму, що засвідчує динаміку зростання його функціональних потенцій.

Структурно-таксономічний аналіз номінативних одиниць репрезентуючого компонента прямого мовлення у дискурсну зону наратора, з одного боку, виявив їхній вагомий комунікативно-дискурсний потенціал і сприяв виділенню їхнього обсягу, різноманіття видів лексико-граматичних груп. Зате, з іншої сторони, він показав відносну однобічність такого аналізу. Адже поза межами дослідницької уваги в такому випадку перебуває низка чинників, які впливають на визначення функціональної дієздатності одиниць введення.

З цієї причини у підсумку треба наголосити на врахуванні граматичного дуалізму прямого мовлення та його структурно-семантичну тричленність, бо орієнтація на вихоплення дієслів введення з контексту виправдана на перших етапах аналізу, утім унеможливорює їхнє функціональне вивчення (аналіз слів введення в образно-парадигматичному і композиційно-синтагматичному ракурсах). Перший (образно-парадигматичний) ракурс прогнозує обстеження усіх ввідних лексем, які ескортують мовлення персонажа, інший (композиційно-синтагматичний), – пов’язаний з аналізом дієслів, які супроводжують пряме мовлення різних персонажів у єдиній діалогічній будові.

Література

Арцишевська А. Л. Лінгвопрагматична типологія репрезентуючого компонента в системі форм репродукції чужої мови (на матеріалі англомовних оповідань) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.10.02.04 «Германські мови» / А. Л. Арцишевська. – Львів, 2001. – 20 с. Бехта І. А. Сутність прямого мовлення в текстовій комунікації. – «Другі Каразінські читання : два століття харківської лінгвістичної школи» / І. А. Бехта // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Харків, 2003. – С. 22–23. Волошинов В. Н. Марксизм и философия языка / В. Н. Волошинов // Философия и социология гуманитарных наук. – СПб. : Аста-Пресс LTD, 1995. – С. 216–360. Дуринова Н. Н. Синтаксические разговорные конструкции в авторской речи (на материале английского романа XX века) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Н. Дуринова. – М., 1984. – 21с. Егорова А. А. Порядок слов в монолого-диалогическом единстве (на материале французской художественной прозы XX века) : автореф. дис. на соискание науч. степени

канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / А. А. Егорова. – Л., 1983. – 18 с. *Жовнірук З. Л.* Модифікації репрезентативного компонента прямої мови / З. Л. Жовнірук // *Іноземна філологія*. – Львів, 1983. – Вип. 69. – С. 54–59. *Кусько Е. Я.* Несобственно-прямая речь в современной немецкой литературе : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Кусько Екатерина Яковлевна. – Львов, 1979. – 398 с. *Мельникова Е. А.* О границах класса глаголов речи / Е. А. Мельникова // *Функционирование грамматических категорий : лингвистические исследования*. – М., 1989. – С. 94–101. *Милых М. К.* Прямая речь в художественной прозе / М. К. Милых. – Ростов-на-Дону : Ростовское книжное изд-во, 1958. – 240 с. *Михедова Л. Г.* Тематический ряд *verba dicendi* в современном английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. Г. Михедова. – М., 1971. – 21 с. *Сентенберг И. В.* К вопросу об употреблении и употребительности глаголов речи в английском языке / И. В. Сентенберг, А. В. Евреинов // *Исследования по романо-германскому языкознанию*. – Волгоград, 1972. – С. 57–67. *Сусов И. П.* Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И. П. Сусов // *Прагматика и семантика синтаксических единиц : сб. науч. тр.* – Калинин : КГУ, 1984. – С. 3–12. *Успенская С. Ф.* Структурно-синтаксическая характеристика синтаксических конструкций с прямой речью в современном английском языке / С. Ф. Успенская // *Исследования по романо-германскому языкознанию*. – Волгоград : Волгоград. гос. ун-т, 1975. – Вып. 6. – С. 183–199. *Хисматулина А. М.* Глаголы, репрезентирующие прямую речь в современном английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. М. Хисматулина. – М., 1975. – 30 с. *Чахоян Л. П.* Синтаксис диалогической речи современного английского языка : [учеб. пособие для ин-тов по спец. «Иностр. яз.»] / Л. П. Чахоян. – М. : Высш. шк., 1979. – 168 с. *Чумаков Г. М.* Синтаксис конструкций с чужой речью / Г. М. Чумаков. – К. : Вища школа, 1975. – 220 с. *Шевченко И. Б.* Содержательно-коммуникативные аспекты номинативов ввода прямой речи в современном английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. Б. Шевченко. – Киев, 1982. – 22 с. *Amis M.* The Information. – L.: Flamingo, 1996. – 494 p. *Banfield A.* Narrative style and the Grammar of Direct and Indirect Speech. – Foundation of Language. – 1973. – Vol. 10. – № 1. – P. 1–38. *Banfield A.* Unspeakable Sentences. Narration and representation in the language of fiction. L.: Routledge. 1982. – 331 p. *Barth J.* Lost in the Funhouse. – N.Y.: Anchor Books, 1988. – 201 p. *Bissinger H.* Die “erlebte Rede”, der “erlebte innere Monolog” und der “innere Monolog” in den Werken von Herman Bahr, Richard Beer-Hofmann und Arthur Schnitzler. – Köln, 1954. – 114 S. *Coulmas F.* Direct and Indirect Speech. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1986. – 286p. *Fludernik M.* The fictions of language and the languages of fiction: the linguistic representation of speech and consciousness. – L.: Routledge, 1993 – P. 309–311. *Jahn M.* Contextualizing Represented Speech and Thought // *Journal of Pragmatics*. – 1992. – № 17. – P. 347–367. *Larson M. L.* The Functions of Reported Speech in Discourse // *A Publication of the Summer Institute of Linguistics and the University of Texas at Arlington*. – 1978. – Publication № 59. – 421 p. *Lodge D.* The British Museum is Falling Down. – N.Y.: Penguin Books, 1981.–176 p. *McEwan I.* The Comfort of Strangers. – N.Y., Penguin Books, 1989. – 127 p. *McHale B.* Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Account // *A Journal of Descriptive Poetics and Theory of Literature*. – 1978. – № 3. – P. 249–287. *New writing 6.* An Anthology / Ed. by A. S. Byatt & Peter Porter. – L.: Vintage Original, 1997. – 546 p. *New writing 9.* An Anthology / Ed by J. Fowles & A. L. Kannady. – L.: Vintage, 2000. – 502 p. *Page N.* Speech in the English Novel. – L.: Longman, 1973. – 165 p. *Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartnik S.* A Comprehensive Grammar of the English Language. – L., & N. Y.: Longman, 1985. – 1779 p. *Sanders J. & Redeker G.* Perspective and the Representation of Speech and Thought // *Worlds and Grammar* / Ed. by Fauconnier G. – Chicago: University of Chicago Press, 1996. – P. 290–317. *Schiffrin D.* Approaches to Discourse. – Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell, 1994. – 470 p. *Semino E.* Language and World Creation in Poems and Other Texts. – L.; N.Y.: Longman 1997. – 273 p. *Short M.* Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. – L. & N. Y: Longman, 1996. – 399 p. *Sternberg M.* ‘How Indirect Discourse Means’ // *Sell R.* (ed.) *Literary Pragmatics*. – L.: Routledge, 1991 – P. 89–94.

БУМБУР Ю.М.

(*Маріупольський державний університет*)

РЕЦЕПЦІЯ ЗАГОЛОВКУ

У статті розглядається заголовок художнього твору, визначаються його функції, виокремлюються текстові категорії, які актуалізуються за допомогою заголовку. Продемонстровано специфіку інтерпретації заголовку на матеріалі англійського роману ХХ століття.

Ключові слова: рамковий компонент, заголовок, текстова категорія, інтертекстуальність.

Бумбур Ю.Н. Рецепция заголовка. В статье рассматривается заголовок художественного произведения, определяются его функции, выделяются текстовые категории, которые актуализируются при помощи заголовка. Демонстрируется специфика интерпретации заголовка на материале английского романа ХХ века.

Ключевые слова: рамочный компонент, заголовок, текстовая категория, интертекстуальность.

Bumbur U.N. Reception of the Title. In the given article the title of a literary work is considered, its functions are stated, the textual categories which are actualized by the title are pointed out. The peculiarities of interpreting titles are demonstrated on the material of the English novel of the XX century.

Key-words: framing component, title, textual category, intertextuality.

Метою нашого дослідження є інтерпретація заголовку сучасного роману. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань дослідження: 1) визначення функцій заголовку у художньому творі; 2) виявлення текстових категорій, які реалізуються за допомогою заголовку; 3) аналіз заголовків романів англійських письменників другої половини ХХ ст. А. Мердок та Д. Фаулза. Предметом нашого дослідження є заголовок як рамковий компонент художнього тексту. Матеріалом дослідження обрано такі романи: «Чорний принц» А. Мердок, «Вежа з чорного дерева», «Подруга французького лейтенанта»,